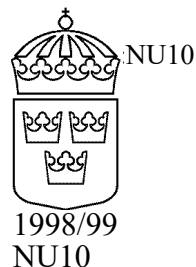

Näringsutskottets betänkande

1998/99:NU10

Vissa mineralpolitiska frågor

Ärendet

I detta betänkande behandlas 13 motioner från allmänna motionstiden med yrkanden som berör olika frågor om mineralpolitik.

Upplysningar i ärendet har inför utskottet lämnats av bergmästare Jan-Olof Hedström vid Bergsstaten. Skrivelser har inkommit från aktionsgruppen för en rättvis minerallag (ARM) och från Miljöjuristerna Lex Terra HB.

Sammanfattning

Utskottet behandlar i betänkandet 26 motionsyrkanden om olika mineralpolitiska frågor. Den nyligen beslutade utredningen om markägarnas rättigheter m.m. i minerallagen välkomnas av utskottet.

De motionsyrkanden som behandlas berör på flera sätt balansen mellan olika krav och intressen i fråga om en gammal svensk basnäring. Samtliga motionsyrkanden på detta område avstyrks av utskottet med hänvisning till den nya utredningen. Utskottet förutsätter att även frågan om äganderättens innehåll för markägarna behandlas av utredningen. Miljöpartiets företrädare framhåller i en reservation att utredningen bör syfta till en ny ordning med vetorätt för markägarna mot prospektering.

Utskottet avstyrker vidare motionsyrkanden som rör forskningsfrågor på det mineralpolitiska området.

Motionerna

De motioner som behandlas här är följande:

1998/99:MJ777 av Göte Jonsson m.fl. (m) såvitt gäller yrkandet (3) att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om översyn av minerallagar.

1998/99:N201 av Eskil Erlandsson (c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär en utredning av minerallagstiftningen i enlighet med vad som anförts i motionen.

1998/99:N204 av Birger Schlaug m.fl. (mp) vari yrkas att riksdagen

1. som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ve-torätt i minerallagen mot undersökningstillstånd för markägare, kommun och stat, var för sig,

2. som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att i minerallagen införa att del av uppkommen vinst vid exploatering skall till-falla staten, kommunen och/eller markägaren,

3. som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att försiktighetsprincipen skall gälla vid prövning enligt minerallagen.

1998/99:N209 av Anders G Högmark (m) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en skyndsam översyn av minerallagen i syfte att stärka den enskilda äganderätten.

1998/99:N211 av Siw Persson (fp) vari yrkas att riksdagen

1. som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att hänsyn till allmänna intressen och enskild rätt skall tas oavsett vilken mineral som eftersöks,

2. som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om skydd av natur- och kulturvärden i hela landet,

3. som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ut-ökad kommunal talerätt,

4. som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om krav på laga kraft före undersökningsarbetets startande.

1998/99:N223 av Hans Andersson m.fl. (v) vari yrkas att riksdagen

1. som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om be-hovet av uppföljning av minerallagstiftning m.m.,

2. hos regeringen begär en utredning om royalty i samband med gruvbryt-ning enligt vad i motionen anförts,

3. som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om be-hovet av att digitalisera analoga data,

4. hos regeringen begär förslag om sådan ändring av minerallagen att han-teringen av gruvdokumentation tydliggörs enligt vad i motionen anförts,

5. som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att noga följa aktuell forskning,

6. som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om strategi för framtida utbildning och forskning.

1998/99:N243 av Lennart Värmbjörk m.fl. (v) vari yrkas att riksdagen

1. som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om be-hovet av en ny minerallag,

2. som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om be-hovet av en utredning,

3. som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om Sveriges agerande internationellt vad gäller naturtillgångar.

1998/99:N262 av Åke Sandström m.fl. (c) vari yrkas att riksdagen hos rege-ringen begär en utredning av förändringar i minerallagstiftningen i enlighet med vad i motionen anförts.

1998/99:N276 av Tomas Eneroth m.fl. (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av en översyn av minerallagen.

1998/99:N304 av Bengt Silfverstrand (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en översyn av minerallagen.

1998/99:N309 av Ingvar Eriksson och Ewa Thalén Finné (m) vari yrkas att riksdagen av regeringen begär en översyn av minerallagen i enlighet med vad som anförts i motionen.

1998/99:N318 av Kaj Larsson m.fl. (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om översyn av mineral-lagen.

1998/99:N324 av Harald Bergström m.fl. (kd) vari yrkas att riksdagen

1. hos regeringen begär en översyn av minerallagen,
2. hos regeringen begär ett skyndsamt förslag om ändring av mineralförordningen i enlighet med vad som anförts i motionen.

Utskottet

Bakgrund

Lagstiftningen på mineralområdet

Principer

Grundläggande för lagstiftningen har varit och är ett gemensamt nationellt intresse av gruvhantering och mineralindustri. I grunden finns det sedan gammalt tre olika rättsliga system i Sverige för regler om mineralutvinning.

Principen i *jordäganderättssystemet* är att mineralen tillkommer markägaren där tillgångarna finns. Detta system tillämpas fortfarande i dag för alla mineral som inte omfattas av minerallagstiftningen, t.ex. granit, kalksten, grus och sten.

Enligt *inmutningsystemet* får i princip den som först anmäler att han vill utnyttja en fyndighet – innehållande järn, koppar, bly eller något annat s.k. inmutningsbart mineral – rätten att undersöka och bearbeta denna fyndighet. Den svenska inmutningsrätten innebar tillstånd att utföra undersökningsarbete inom det inmutade området. Bearbetning förutsatte att inmutaren fått sig anvisat ett s.k. utmål, dvs. ett arbetsområde där han under vissa förutsättningar fick bedriva gruvdrift under viss tid.

Ett *koncessionssystem*, slutligen, innebär att rätten att eftersöka och bearbeta mineralfyndigheter upplåts efter prövning av statlig myndighet. Denna princip har i Sverige tillämpats för bl.a. gas och olja.

Tidigare lagstiftning

Den 1 juli 1974 infördes en ny gruvlag (1974:342) och den 1 januari 1975 infördes lagen (1974:890) om vissa mineralfyndigheter. Gruvlagen gick

tillbaka på inmutningssystemet, medan lagen om vissa mineralfyndigheter (1974 års minerallag) byggde på koncessionssystemet. Den sistnämnda lagen gällde fyndigheter av bl.a. olja, gas och stenkol. Olika slags villkor kunde uppställas från statens sida. För en koncession kunde det föreskrivas att fyndigheten skulle undersökas och bearbetas i viss omfattning eller att staten skulle ha rätt att delta i verksamheten. Förklaringen till att olika system tillämpades var ursprungligen att de mineral som omfattades av koncessionssystemet förekommer i ytbredda fyndigheter med större risk för konkurrens med annan markanvändning än för övriga mineral. Senare tillkom också motivet att få bättre statlig kontroll över utvinningen av vissa fyndigheter.

Redan år 1757 hade stadgats att upptäckaren och jordägaren skulle "njuta rätt" med hälften vardera i nya gruvor. Regler om att staten skulle ha rätt till en hälftenandel i gruvföretagen (kronoandel) infördes genom 1938 års gruvlag och kvarstod med mindre ändring i 1974 års gruvlag. Kronoandelen innebar att den rätt till hälftenandel i gruvföretag som fastighetsägaren enligt den tidigare lagstiftningen varit berättigad till, jordägarandelen, överflyttades till staten. Ett av de bärande motiven för införandet av systemet med kronoandel var behovet av samhällsinflytande över gruvnäringen. I detta system hade staten också ett s.k. brytningsvitsord, dvs. rätt att mot andelshavares vilja påbörja eller påskynda bearbetning.

Som en kompensation för fastighetsägarens förlust av jordägarandelen infördes en rätt för fastighetsägaren att under högst 20 år få viss ersättning, s.k. jordägaravgäld, av gruvinnehavaren. Jordägaravgälden motsvarade 1 % av värdet av alla de inmutningsbara mineral som brutits inom utmålet och var – när den avskaffades – maximerad till 10 000 kr per år. Jordägaravgälden upphävdes i 1974 års gruvlag. Argumentet för slopandet var att fastighetsägaren sällan hade möjlighet att använda den substans vari mineralen ingick för annat ändamål än gruvdrift. Prospekteringen inriktade sig i allt större utsträckning på djupmalmer. Enligt regeringens uppfattning, som riksdagen anslöt sig till (bet. NU 1974:39), fanns det därför inget rimligt skäl för att fastighetsägaren utan egen insats skulle vara berättigad att erhålla ersättning av gruvägaren med betydande belopp.

Enligt den äldre gruvlagen (1938:314) utgick ersättning för skada och intrång motsvarande 150 % av full gottgörelse till markägaren. Genom 1974 års gruvlag slopades emellertid regeln om förhöjning, och ersättningen kom därefter att motsvara skada och intrång, vilket gäller än i dag.

Nuvarande lagstiftning

Den 1 juli 1992 infördes en ny minerallag (1991:45), som ersatte gruvlagen och lagen om vissa mineralfyndigheter (prop. 1988/89:92, bet. 1990/91: NU7). Den gruvrättsliga lagstiftningen blev enhetlig för de mineral som omfattas av lagen. En annan nyhet var att minerallagen direkt anknöts till lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m.m. (den s.k. naturresurslagen). Listan över mineral som skulle omfattas bestämdes av tre kriterier. Det skulle vara fråga om mineral som är industriellt användbara. De skulle med viss sannolikhet förekomma i Sverige i sådan omfattning och på sådant sätt att utvinning tedde sig meningsfull. Vidare skulle det krävas

systematisk letning och undersökning för att träffa på dem. I detta kriterium låg också att de inte skulle vara alltför allmänt förekommande. De mineral som inte nämns i lagen förbehålls markägaren. Det nya systemet baseras på koncessionsprincipen men har inmutningsrättsliga inslag. Tillståndsgivning enligt den nya minerallagen sker i två etapper, nämligen för undersökningsarbete och för bearbetning. Liksom tidigare skall undersökningsarbetet utföras så, att minsta skada och intrång vållas. Statens kronoandel vid bearbetningskoncession bibehölls enligt den tidigare gruvlagen.

Våren 1992 ställde sig riksdagen bakom regeringens förslag om att prospektering inte längre skulle äga rum i statlig regi eller med statliga medel (prop. 1991/92:100 bilaga 13, bet. 1991/92:NU18). Som övergripande motiv anfördes bl.a. att statens roll på det näringspolitiska området skulle vara att skapa generellt goda förutsättningar för näringslivet. Såvitt gällde gruvnäringen innebar detta att staten skulle tillhandahålla en för prospektering efterfrågad och adekvat basinformation men inte särskilt stöd till prospektering.

Systemet med kronoandel avskaffades den 1 juli 1993 (prop. 1992/93:238, bet. 1992/93:NU33). Näringsutskottet ansåg bl.a. att ett slopande av institutet kronoandel skulle främja prospekteringen i landet och därmed komma att bidra till utvecklingen av en livskraftig mineralindustri i Sverige.

Våren 1998 behandlade riksdagen proposition 1997/98:47 om ändring i minerallagen. På utskottets förslag (bet. 1997/98:NU7) beslutade riksdagen om ett antal ändringar i minerallagen. Ändringarna trädde i kraft den 1 juli 1998. Enligt de nya reglerna får prospektörer ytterligare en möjlighet till förlängning av undersökningstiden. Därigenom förlängdes den maximala giltighetstiden för undersökningstillstånd från 10 år till 15 år. Vidare infördes en ordning med en enhetlig karenstid på ett år – för såväl tidigare tillståndshavare som andra prospektörer – från det att ett undersökningstillstånd eller en bearbetningskoncession upphört att gälla.

För att skydda fyndigheterna hos gruvor som är i drift infördes en skyddszon på 1 000 meter runt en bearbetningskoncession. Vidare innebar riksdagsbeslutet att det infördes en skyldighet för en prospektör att redovisa resultat i form av rådata när ett undersökningstillstånd inte lett till bearbetningskoncession. Vidare förtydligades de tidigare gällande reglerna om miljöskydd. Bergsstatens dåvarande distriktsindelning avskaffades och en enda bergmästare svarar numera för tillståndsgivning och tillsyn i hela landet.

Införandet av miljöbalken den 1 januari 1999 innebär att ytterligare miljöhänsyn måste tas inom ett antal olika områden. Det nya övergripande synsättet på miljön kom till stånd dels via miljöbalken, dels via följdlagstiftning och kompletteringar inom en rad olika lagar, däribland minerallagen. Miljöbalken innehåller bl.a. allmänna hänsynsregler med krav på att alla som bedriver eller avser att bedriva en verksamhet skall utföra de skyddsåtgärder och vidta de försiktighetsmått i övrigt som behövs för att förebygga, hindra eller motverka att verksamheten medför skador eller olägenheter för människors hälsa eller miljön. Försiktighetsprincipen skall gälla. Bestämmelserna i den tidigare nämnda naturresurslagen är inarbetade i miljöbalken. Minerallagen och miljöbalken gäller parallellt. Bergmästaren skall i ärenden om bearbetningskoncession samråda med länsstyrelsen såvitt avser tillämpningen av

miljöbalken. Om bergmästaren och länsstyrelsen har olika uppfattning om tillämpningen av hushållningsbestämmelserna, skall ärendet hänskjutas till regeringen.

Den årliga prospekteringsverksamheten i Sverige låg under 1980-talet med hjälp av statligt stöd och speciella projekt på en nivå motsvarande uppåt 200 miljoner kronor, men sjönk i början på 1990-talet till nära 100 miljoner kronor år 1993. Ett trendbrott inträffade år 1994, då prospekteringen ökade till 146 miljoner kronor. Ökningen har fortsatt och för år 1998 beräknas prospekteringen till ca 220 miljoner kronor.

Utvecklingen har vidare medfört en trendmässig uppgång beträffande antalet utfärdade undersökningstillstånd enligt följande tablå.

Antal utfärdade undersökningstillstånd

År	Antal nya tillstånd	Antal förlängda tillstånd
1993	83	66
1994	136	63
1995	180	55
1996	232	78
1997	218	79
1998	313	101

Utredning om markägarnas rättigheter m.m. i minerallagen

Regeringen beslutade i februari 1999 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att studera vissa frågor som gäller äganderätten till mark och hur denna äganderätt förhåller sig till bl.a. gruvnäringens behov och minerallagen. Vidare skall behovet av ett förstärkt skydd för värdefulla natur- och kulturmiljöer utredas i samband med dels prövning av undersökningstillstånd, dels undersökningsarbeten.

Utredaren skall redovisa sitt uppdrag till regeringen senast den 1 maj 2000. I det följande redovisas en sammanfattning av direktiven.

Minerallagstiftningen

Minerallagen har som ett viktigt syfte att stimulera till prospektering efter mineral, anförs det i direktiven. I övrigt skall tillstånd ges så att en från allmän synpunkt ändamålsenlig undersökning eller utvinning kan komma till stånd samtidigt som lagen innebär att konkurrerande markanvändning och andra motstående intressen skall prövas och kan tillgodoses.

En utredning behövs nu för genomgång och analys av frågor om ägandet av berggrunden.

I direktiven omtalas att prospekteringen i Sverige har mer än fördubblats sedan år 1993 samt att prospekteringsverksamheten blir alltmer internationell. I Gruvkommitténs slutbetänkande *Gruvorna och framtiden* (SOU 1996:152) gjordes bedömningen att Sverige behöver en prospektering för ungefär 240 miljoner kronor om året för att landet skall behålla nuvarande malmbas, dvs. kunskapen om känd och i vissa fall sannolik malm, och för att på lång sikt kunna hålla i gång befintliga gruvor och smältverk. Gruvnäringen har ca 5 000 anställda i Sverige och mineral- och metallindustrin ca 50 000 anställda.

Prospektering sägs vara en högriskverksamhet då endast en liten del av verksamheten leder till brytvärda fyndigheter. Sedan år 1990 har ca 1 300 undersökningstillstånd beviljats men endast 3 bearbetningskoncessioner för nya gruvor.

I direktiven slås fast att det är viktigt att prospektörer och gruvbolag uppträder på ett sådant sätt att det allmänna förtroendet för verksamheten inte rubbas och att värdefulla natur- och kulturmiljöer beaktas.

Markägarnas behov

Minerallagen är en exploateringslag som skall avväga konkurrerande marknanspråk på ett rättvist sätt. Markägaren får ersättning för skada och intrång både vid undersökning och vid bearbetning. Enligt minerallagen har berörda mark- och sakägare överklaganderätt och rätt till information och till ersättning för skada och intrång i huvudsak på samma grunder som i expropriationslagstiftningen.

Det nämns i direktiven att det ökande intresset för att söka efter mineral har lett till prospektering också i sådana mer tätbefolkade områden där mineralprospektering och gruvverksamhet tidigare varit relativt ovanlig. Ett stort antal naturreservat och andra värdefulla kultur- och naturmiljöer har kommit att omfattas av undersökningstillstånd. Också många enskilda markägare, framför allt i södra Sverige, har kommit att beröras av undersökningstillstånd. Från dessa håll har uttryckts farhågor för att gruvverksamhet skall ändra förutsättningarna för boende och arbete i bygden. Hänsynen till äganderätten upplevs som alltför svag i minerallagen och ersättningen för skada och intrång som otillräcklig.

Behovet av och lämpliga former för ersättning till markägare, kommun, länsstyrelse eller staten behöver mot denna bakgrund utredas, anför det i direktiven. Det behövs också en genomgång av behovet av och formerna för samråd och information till mark- och sakägare vid undersökningstillstånd och bearbetningskoncessioner. Bergmästarens uppgifter och tillståndshavarens ansvar för denna information bör därvid analyseras. Vidare skall behov av och lämpliga former för en förstärkning av skyddet för värdefulla natur- och kulturmiljöer utredas i samband med dels prövning av undersökningstillstånd, dels vid undersökningsarbeten.

I den allmänna debatten har det på senare tid framförts att Sverige har den mest liberala minerallagstiftningen i världen. Ur näringspolitisk synvinkel är det enligt direktiven angeläget att utländska investerare väljer att prospektera i Sverige i stället för i andra länder. En allmän jämförelse mellan Sveriges och konkurrerande gruvländers lagstiftning är därför angelägen, särskilt med betoning på hur markägares och exploatörers behov och rättigheter avvägs samt med avseende på skyddet för värdefulla natur- och kulturmiljöer.

Uppdraget

Utredaren skall göra en översyn av om markägarnas rättigheter behöver utvidgas och hur detta på lämpligt sätt skall balanseras mot exploatörens behov och samhällets krav. Utredaren skall särskilt ta ställning till om ersättningen till markägare bör bestämmas på annat sätt än i dag samt om det finns behov av att utöka det antal objekt eller områden som bör ha särskilda skyddsregler vid undersökningsarbete. Vidare skall utredaren studera behovet av en förstärkning och utvidgning av skyddet för värdefulla natur- och kulturmiljöer vid prövning av undersökningstillstånd och vid undersökningsarbeten. Därvid skall utredaren ta ställning till behovet av att differentiera kraven för undersökningstillstånd vad avser tiden för tillståndet m.m. En internationell jämförelse skall också göras.

Intressebalansen mellan minerallagen och enskilda och allmänna intressen

Motionerna

Miljöpartiet anför i motion 1998/99:N204 att bergmästaren får avgöra ärenden om undersökningstillstånd utan att någon annan än sökanden haft tillfälle att yttra sig. Någon laglig rätt att stoppa prospekteringen har varken markägare eller kommun. Bergmästarens beslut meddelas i ortstidningen, och fastighetsägaren skall ges kopia. Fastighetsägaren kan överklaga ett undersökningstillstånd till allmän förvaltningsdomstol, medan kommunen endast kan överklaga om det gäller ett detaljplanelagt område. Enligt motionärerna bör ordningen vara den att markägare, kommun och stat, var för sig, skall kunna säga nej till ett sökt undersökningstillstånd.

Den svenska gruvdriften beräknas ha omsatt ungefär 9 miljarder kronor år 1996, konstateras det. Mineral- och gruvföretagen går generellt sett mycket bra. Därför bör enligt motionärerna en del av den uppkomna vinsten vid exploatering tillfalla staten, kommunen och/eller markägaren.

Vidare begär motionärerna att försiktighetsprincipen skall gälla vid prövning enligt minerallagen. Finns hot mot t.ex. grundvattnet, den biologiska mångfalden eller liknande skall tillstånd inte ges.

I motion 1998/99:N276 (s) framhålls att det finns behov av en översyn av minerallagen, eftersom den nuvarande lagen inte är anpassad för sådana situationer som har uppstått i södra Sverige. Även om man kan anlägga

nationella aspekter bakom nuvarande lag, anförs det, borde de lokala företrädarna ha större möjligheter att värna sin miljö.

Motionären i motion 1998/99:N304 (s) menar att minerallagen måste ses över mot bakgrund av mineralföretagens allt aggressivare marknadsföring och metoder. Översynen bör enligt motionen inriktas på att markägarens och kommunens ställning stärks och att de berörda får garanti för skälig ersättning.

Även i motion 1998/99:N318 (s) begärs en översyn av minerallagen, nämligen i den del som rör undersökningsarbete. Markägare, kommuner och länsstyrelser har störst kunskaper om områden som är känsliga ur miljösynpunkt och de borde därför få större möjlighet att påverka undersökningsarbetet eller åtminstone bli informerade i förhand, sägs det i motionen.

I motion 1998/99:MJ777 (m) anförs att minerallagen och dess nuvarande tillämpning har mötts med starka protester från markägarhåll på grund av att markägarna anser att äganderätten kränks. Den som har undersökningstillstånd har stora befogenheter, men det enda markägaren erhåller i kompensations ersättning för intrång och skada. För övriga olägenheter utgår ingen ersättning. Ännu allvarligare, anser motionärerna, är att undersökningstillståndet medför att fastighetsägare kan ha svårigheter att avyttra sin egendom. Minerallagen bör därför ses över i syfte att stärka markägarens ställning.

I motion 1998/99:N209 (m) framhålls att den enskilda äganderätten på ett oacceptabelt sätt träds för när i den nuvarande minerallagen. Därför bör lagen ses över i syfte att stärka den enskilda äganderätten i förhållande till prospekteringsintresset.

Motionärerna i motion 1998/99:N309 (m) konstaterar att det i många fall förefaller vara stora skillnader vid tillämpningen av minerallagen mellan områden som är belägna i ödebygder och i tätbebyggda områden. Minerallagen måste ses över i syfte att stärka äganderätten, anförs det i motionen.

Enligt vad som sägs i motion 1998/99:N223 (v) har vissa prospektörer under den senaste tiden agerat på ett sätt som gör det angeläget att följa upp aktuella lagar, inte minst vad gäller miljöhänsyn. Samhället har ett intresse av att gruvnäringen bedrivs med långsiktighet och miljöhänsyn samt att näringen utvecklas. Vidare bör frågan om att införa någon form av royalty i samband med gruvbrytning utredas.

I motion 1998/99:N243 (v) uttalas att minerallagstiftningen bör ändras så att berörd kommun, markägare och företag ges större möjligheter att redan i ett tidigt skede stoppa en prospektering. Att de drabbade kan få ersättning för uppkomna skador räcker inte för att kompensera de nackdelar som intrången leder till för utvecklingen av hela bygder. Det behövs en utredning, anser motionärerna. Vidare bör Sverige agera internationellt för att sprida synsättet att exploatering av naturtillgångar skall grundas på en försiktighetsprincip.

Enligt motionärerna bakom motion 1998/99:N324 (kd) bör minerallagen ses över i syfte att stärka markägares intressen och andra lokala intressen. Därvid bör frågor om ersättning till samhälle och markägare ses över vad gäller såväl ersättningen för intrång och skada som införande av viss andel av utbytet vid en eventuell brytning. En omedelbar ändring bör genomföras som innebär att Bergsstaten skall inhämta markägarens och länsstyrelsens yttrande över ansökan om undersökningstillstånd.

En statlig utredning bör tillsättas för att se över hur äganderätten och makten över lokala resurser skall värnas inom mineralagstiftningen, sägs det i motionerna 1998/99:N201 (c) och 1998/99:N262 (c). Avvägningen mellan den enskildes, det allmännas och exploatörens intressen måste göras med stor omsorg; äganderätten måste respekteras. Återinförande av jordägaravgäld bör övervägas, samtidigt som hänsyn tas till att naturresurserna utnyttjas på ett ekologiskt hållbart sätt. Vidare bör det lokala inflytandet öka.

I motion 1998/99:N211 (fp) anförs att mineralutvinning uppfattas som en medborgerlig rättighet, vilken är starkare än egendomsskyddet till marken. Vid undersökningstillstånd gäller strängare regler för olja, gas och diamant än för andra mineral. Enligt motionären bör samma hänsyn tas till allmänna intressen oavsett vilket mineral som eftersöks. Vidare kräver motionären samma regler för skydd av natur- och kulturvärden i hela landet. Kommunens talerätt bör utökas. Undersökningsarbete bör inte kunna få starta innan beslutet om undersökningstillstånd vunnit laga kraft, anförs det.

Vissa kompletterande uppgifter

Information m.m. i samband med beslut om undersökningstillstånd

För att det skall vara möjligt att definiera ett intressant område i en ansökan om undersökningstillstånd måste vissa förundersökningar ha gett indikationer på att det kan finnas en fyndighet. I detta skede föreligger inget undersökningstillstånd. Normalt börjar prospekteringsbolagen att studera berggrunden med hjälp av geologiska, geofysiska eller geokemiska kartor. Många uppgifter finns redan insamlade och kan studeras vid Sveriges geologiska undersökning (SGU:s) mineralinformationskontor i Malå. Vissa prospekteringsbolag kan känna behov av att göra egna mark- eller flygmätningar, men detta görs – bl.a. av kostnadsskäl – först när man fått undersökningstillstånd. Därutöver förekommer det att prospekteringsbolagets personal, t.ex. geologer, går ut i naturen för att få en uppfattning om huruvida ett område är tillräckligt intressant för att bolaget skall söka undersökningstillstånd. Sådan personal kan exempelvis ta med sig stenar från intressanta områden. För prospekteringsbolaget kan det vara av intresse att genomföra dylika förundersökningar under diskretion eftersom det finns ett affärsmässigt motiv av att vara ensam på platsen tills en ansökan om undersökningstillstånd har lämnats in. Dock finns det också exempel på bolag som informerar markägarna i detta skede. Enskilda personer, t.ex. amatörgeologer, kan också leta mineral, t.ex. inom ramen för den s.k. Mineraljakten. Även i detta fall tar mineralletarna med sig stenar för att styrka eventuell mineralförekomst.

Allemansrätten innebär att man kan gå över marker och mäta med olika handinstrument utan att det, normalt sett, kräver tillstånd. Detta förutsätter dock att någon skada eller åverkan inte sker och att intrång i någons rätt inte heller vållas.

Fastighetsägaren eller annan efter dennes medgivande har utan undersökningstillstånd möjlighet att bedriva undersökning beträffande alla koncessionsmineral utom olja, gas och diamant, dock inte där någon annan har tillstånd eller koncession (mineralagen 3 kap. 2 §).

I mineralförordningen (1992:285) regleras hur ansökan om undersöknings-tillstånd går till. Ansökan skall ges in till bergmästaren. Ansökningshand-lingarna skall bl.a. innehålla uppgifter om

- sökandens namn och adress,
- det eller de koncessionsmineral som ansökningen avser,
- det eller de områden som avses med ansökan,
- de fastigheter som berörs av ansökan samt namn och adress på fastighetsä-gare och övriga berörda (endast om ansökan avser annat mineral än alun-skiffer, gas, olja eller diamant),
- det sökta området omfattar nationalpark, naturreservat m.m., vilket medför att undersökningsarbete inte får äga rum enligt minerallagen,
- det sökta området omfattar befästningsområde, kyrkogård eller de obrutna fjällen (undersökningsarbete får inte äga rum där utan medgivande av läns-styrelsen; medgivandet kan förenas med villkor för att förhindra skador på natur- och kulturvärden),
- det sökta området omfattar områden inom omedelbar närhet av allmän väg och järnväg m.m., ligger mindre än 100 m från en tomt med permanentbo-ende eller avser områden med detaljplan m.m. (undersökningsarbete får, med vissa undantag, inte äga rum där utan medgivande av bergmästaren; medgivandet kan förenas med villkor),
- den planerade verksamhetens inverkan på allmänna och enskilda intressen samt sökandens uppfattning om vilka åtgärder som behövs för att skydda dessa intressen (endast om ansökan avser alunskiffer, olja, gas eller dia-mant),
- de omständigheter som talar för att undersökning i området kan leda till fynd av koncessionsmaterial.

När det gäller undersökningsarbete inom område med detaljplan skall berg-mästaren inhämta yttrande från kommunen.

Om ansökan avser alunskiffer, olja, gas eller diamant skall bergmästaren inhämta yttrande från länsstyrelsen och kommunen. Beträffande en sådan ansökan skall bergmästaren införa kungörelse om ansökan i Post- och Inrikes Tidningar och i ortstidning. Erinringar mot ansökan skall göras skriftligen till bergmästaren inom en viss tid minst uppgående till fyra veckor efter det att kungörelsen var införd i Post- och Inrikes Tidningar.

Enligt minerallagen (2 kap. 10 §) skall undersökningstillstånd för olja, gas eller diamant förenas med de villkor som behövs för att skydda allmänna intressen eller enskild rätt. Det kan exempelvis gälla miljöintressen.

När ett undersökningstillstånd har beslutats skall bergmästaren meddela detta till – förutom den sökande – SGU, länsstyrelsen och kommunen samt inom två månader informera ortsbefolkningen genom Post- och Inrikes Tid-ningar och genom ortstidning. För sådana mineral som järn, guld osv. skickar bergmästaren ut beslut om undersökningstillstånd samt information om vad detta innebär brevlades till var och en av markägarna och andra berörda sakägare. Om det inte går att nå en person på annat sätt överlämnas ett in-formationensbrev personligen av en delgivningsman. För mineral som gas, olja och diamant, vilka ligger i horisontella lager över stora landområden, infor-meras emellertid inte markägarna individuellt, utan – som nyss nämnts –

genom tidning och eventuellt på annat sätt, t.ex. genom anslag på kommunal anslagstavla (s.k. kungörelsedelgivning).

Markägarna och övriga berörda kan överklaga bergmästarbeslut om undersökningstillstånd och samtidigt begära inhibition av beslutet, dvs. att undersökningsarbete inte får äga rum förrän överklagandet har behandlats. Ett överklagande skall göras inom tre veckor från den dag då klaganden fick del av beslutet om undersökningstillstånd (förvaltningslagen 1986:223) och skickas till bergmästaren. Därvid kan bergmästaren finna att beslutet bör ändras. I övriga fall vidarebefordrar han skrivelsen med överklagande till allmän förvaltningsdomstol.

Enligt bergmästaren är ansökan om inhibition ovanlig.

Prospektören och markägaren måste vara överens om ersättning för framtida skador vid eventuellt undersökningsarbete. I de fall parterna inte kommer överens har bergmästaren att pröva dessa frågor. Enligt uppgift meddelar bergmästaren inte beslut i ersättningsfrågorna innan undersökningstillståndet har vunnit laga kraft i förhållande till aktuell markägare.

Minst två veckor innan undersökningsarbetet rent faktiskt påbörjas måste prospektören informera bergmästaren, markägare och övriga sakägare om tidpunkten när arbetet skall påbörjas. Underrättelse till andra än bergmästaren skall delges.

Aktuella regler angående äganderätten

I 1 kap. 1 § *jordabalken (JB)* anges att fast egendom är jord och att jorden är indelad i fastigheter. JB innehåller inte någon uttrycklig definition av begreppet fastigheter. JB utgår från den innebörd av begreppet som ansetts gälla redan före jordabalkens tillkomst år 1970. I förarbetena till 1 kap. hänvisas till tidigare lagstiftning (prop. 1970:20).

I en proposition år 1966 (prop. 1966:24) reglerades gränsdragningen mellan fast och lös egendom i väntan på att arbetet med den nya jordabalken skulle bli färdig. Reglerna överfördes senare till den nya jordabalken.

Departementschefen uttalade därvid följande (s. 58):

Även vad som finns under själva jordytan innefattas i begreppet jord och utgör del av den fasta egendomen, såvida det inte gjorts till föremål för särskilt besittningstagande, såsom fallet kan vara med gruvfyndigheter.

I enlighet med proposition 1993/94:117 om inkorporering av Europakonventionen och andra fri- och rättighetsfrågor beslutade riksdagen våren 1994 (bet. 1993/94:KU24) om ett utvidgat skydd för grundläggande fri- och rättigheter i *regeringsformen (RF)*. Beslutet innebar en närmare precisering av det egendomsskydd som Europakonventionen anger. Förutom ett skydd mot tvångsöverföring genom expropriation m.m. gavs även ett motsvarande skydd mot inskränkningar i användningen av mark och byggnader. I grundlagsbestämmelsen om egendomsskyddet gjordes ett uttryckligt förbehåll för allemansrätten (2 kap. 18 § RF). Lagändringarna trädde i kraft den 1 januari 1995.

I regeringens författningskommentar till 2 kap. 18 § RF redovisas bl.a. följande i anslutning till den nämnda paragrafen (s. 48):

Den enskildes egendom kan av det allmänna inte ovillkorligt tryggas. Samhällets behov av mark för naturvårds- och miljöintressen, totalförsvarsändamål och för bostadsbyggande, trafikleder, rekreation och andra liknande ändamål måste självfallet kunna tillgodoses. För sådana särskilt angelägna ändamål måste som en sista utväg finnas möjlighet att tvångsvis ta i anspråk annans egendom eller begränsa ägarens möjligheter att fritt använda sin egendom. Det måste även vara möjligt att kunna vidta sådana åtgärder till förmån för enskild för att t.ex. anordna lämplig utfartsväg eller förhindra olämplig eller störande bebyggelse i grannskapet. Sådana ingrepp i annans egendom får emellertid ske endast när det krävs för att tillgodose angelägna allmänna intressen, vilket framgår av sista meningen av första stycket. Detta kriterium skall vara uppfyllt för att ingrepp genom lagstiftning eller myndighetsbeslut i enskilds egendom över huvud taget skall få ske. Den närmare innebörden av uttrycket angelägna allmänna intressen är det inte möjligt att i detalj beskriva. Det är emellertid sådana ingrepp som är motiverade med hänsyn till intresset av att kunna tillgodose allmänhetens berättigade krav på en god miljö och möjligheterna att kunna bevara och skydda områden som är av särskild betydelse från naturvårdssynpunkt som i första hand åsyftas, liksom intresset av att kunna ge allmänheten tillgång till naturen för rekreation och friluftsliv. Även samhällets behov av mark för anläggande av vägar och andra kommunikationsleder m.m. måste givetvis kunna tillgodoses. Vad som är ett angeläget allmänt intresse måste till slut i viss mån bli föremål för en politisk värdering där hänsyn då även måste tas till vad som är godtagbart från rättssäkerhetssynpunkt i ett modernt och demokratiskt samhälle. Det skall även framhållas att uttrycket anknyter till vad som gäller i fråga om egendomsskyddet enligt Europakonventionen.

Sedan århundraden har bedömningen gjorts att mineralutvinning är så viktig för staten och samhället att det krävs särskild reglering av hur och under vilka förhållanden utvinning skall få ske. I proposition 1988/89:92 om ny minerallagstiftning m.m. sägs följande (s. 35):

Gruv- och mineralindustrin i Sverige är en samhällsekonomiskt viktig basnäring. Den inhemska mineralutvinningen, som är basen för produktion och export av viktiga insatsvaror, är viktig från såväl försörjnings- och sysselsättningssynpunkt som industriell synpunkt. Gruv- och mineralindustrin försörjer industrin med viktiga metaller och mineral. Mineralsektorn är helt avgörande för sysselsättningen i vissa regioner. Landets gruv- och mineralindustri har även betydelse för utvecklingen av gruvutrustningsindustrin. En konkurrenskraftig gruv- och mineralindustri är således av väsentlig betydelse för utvecklingen av svenskt näringsliv.

I boken *Grundlagen och fastighetsrätten* (1996) finner f.d. justitierådet, professor Bertil Bengtsson att minerallagen av år 1991 kan antas bygga på tanken att utvinning av mineral över huvud taget är av samhälleligt värde och att detta understryks på flera ställen i förarbetena. Enligt författaren måste minerallagen tolkas som att ingreppen i enskild rätt motiveras av ett *angeläget* allmänt intresse.

Våren 1998 behandlade konstitutionsutskottet motioner som rörde frågor om egendomsskyddet (bet. 1997/98:KU30). Bland annat togs upp rätten till ersättning vid ingripanden av det allmänna (2 kap. 18 § andra stycket RF). Enligt konstitutionsutskottets mening var det otillfredsställande att bestämmelsens ordalydelse var sådan att tolkningen av den kunde bli föremål för

diskussion. Det fanns därför anledning att se över dess lydelse. Regeringen uppmanades i betänkandet att, i lämpligt sammanhang och under parlamentarisk medverkan, utreda frågan om lydelsen av 2 kap. 18 § regeringsformen och i god tid före valet år 2002 återkomma till riksdagen med förslag i detta avseende.

I vilket sammanhang frågan kommer att utredas är ännu inte klart.

Utskottets ställningstagande

Utskottet konstaterar att de här upptagna motionsyrkandena på flera sätt berör balansen mellan olika krav och intressen i fråga om en gammal svensk basnäring.

I grunden finns ett nationellt intresse av gruvhantering och mineralindustri. Som redovisats i det föregående har den inhemska mineralutvinningen bedömts vara viktig från såväl försörjnings- och sysselsättningssynpunkt som industriell synpunkt. Värdet av den samlade svenska mineralproduktionen uppgår till ca 15 miljarder kronor per år. Gruvnäringen har – som redan påpekats – ca 5 000 anställda i Sverige och mineral- och metallindustrin ca 50 000 anställda. Också ur ett regionalpolitiskt perspektiv har näringen stort värde. Av de 16 malmgruvor som nu är i drift är 12 belägna i Norrbottens och Västerbottens län.

Prospekteringen har, som tidigare nämnts, ökat väsentligt sedan år 1993, då systemet med kronoandel avskaffades. För närvarande är 20 % av Norrbottens yta och 7,5 % av hela Sveriges yta föremål för undersökningstillstånd. Undersökningstillstånd avseende enbart diamant täcker ca 4 % av Sveriges yta, med övervägande delen i Norrbotten. Det ökade intresset för prospektering har medfört att även mer tätbefolkade områden, t.ex. i södra Sverige, har blivit berörda av undersökningstillstånd. Samtidigt bör det erinras om att prospektering är en högriskverksamhet, där en ytterst liten del av alla undersökningstillstånd leder vidare till bearbetningskoncession för en ny gruva.

Den utökade prospekteringen – inom delvis nya områden i Sverige – har medfört ökade spänningar mellan markägare, prospekteringsföretag och allmänna intressen. En förklaring härtill kan vara att de konkurrerande markintressena är fler och starkare i de nya prospekteringsområdena.

I det föregående har utskottet redovisat den av regeringen nyligen beslutade utredningen om markägarnas rättigheter m.m. i minerallagen. Utredningen välkomnas av utskottet. Som framgått av den inledande redovisningen av direktiven till utredningen kommer många av de frågor om markägarnas rättigheter m.m. som tas upp i motionerna att bli belysta genom utredningen.

Frågan om prospektörens ersättning till markägare, kommun, länsstyrelse eller staten är ett viktigt led vid avvägningar av balansen mellan olika intressen. Tidigare mer generösa ersättning från prospektören till markägarna kan ha skapat en större acceptans hos markägarna att tåla intrång på den egna marken. Nuvarande ersättning för skada och intrång upptar schematiska belopp och har inte något samband med affektionsvärdet av marken (och vad däri ingår) för ägaren.

Mineralföretagens utveckling är beroende av prospektering. Minerallagen har just till syfte att stimulera till prospektering. Enligt utskottets uppfattning är det positivt att mineralbranschen tagit egna initiativ till en gemensam uppförandekod inom branschen för att få till stånd enhetliga rutiner för prospektörernas kontakter med markägarna.

Vidare är det viktigt att bygdens intresse och allmänintresset – bl.a. skyddet för värdefulla natur- och kulturmiljöer – kan tillvaratas på ett riktigt sätt i samband med mineralhantering.

Miljöaspekterna – såväl på kort som på lång sikt – måste tas på allvar. Försiktighetsprincipen gäller för verksamhet enligt minerallagen. Utskottet förutsätter att regeringen även fortsättningsvis driver försiktighetsprincipen i olika internationella sammanhang.

Inom Europa är Sverige ett stort gruvland. Räknat på metallinnehåll hade Sverige år 1995 den största gruvproduktionen i EU av bly-, guld-, silver- och järnmalm. Utskottet konstaterar att det internationella intresset för mineralprospektering i Sverige har ökat. Om och hur detta intresse har samband med den svenska minerallagstiftningens utformning, malmförekomsterna eller den svenska kompetensen på området är däremot inte klart. Därför är det angeläget med en allmän jämförelse mellan vår och konkurrerande gruvländers lagstiftning, särskilt med betoning på hur markägares och exploatörers behov och rättigheter avvägs samt med avseende på skyddet för värdefulla natur- och kulturmiljöer. Utskottet ser således positivt på att dessa frågor tas upp av utredningen.

En fråga i anslutning till utredningsdirektiven gäller äganderättens innehåll för markägarna. Utskottet förutsätter att även den frågan kommer att behandlas av utredningen. Det är nödvändigt att se över avvägningen mellan markägarnas intresse, intresset av att mineralnäringen kan utvecklas och begreppet angeläget allmänt intresse. Informationen till markägarna och möjligheterna för dessa att göra sina synpunkter kända i samband med undersökningstillstånd är andra aspekter på balansen mellan markägare och mineralföretag. Utskottet utgår från att samtliga informationsfrågor kommer att belysas av utredningen.

Med hänvisning till vad som anförts kan de här behandlade motionsyrkandena i det väsentliga anses vara tillgodosedda, varför de avstyrks.

Vissa forskningsfrågor

Motionen

I motion 1998/99:N223 (v) tas även upp olika forskningsfrågor. Motionärerna anför att den insamlade och lagrade informationsmängden på det geologiska området är enorm och att det är av största nationella intresse att säkra geologisk information för framtiden genom att digitalisera analoga data. Förutom prospekteringsföretag är bl.a. universitetsforskningen intresserad av sådan geologisk information. Vidare är hanteringen av gruvdokumentation efter en gruvans stängning av betydelse. Det är också av största vikt, enligt motionärerna, att följa den aktuella forskningen på området, bl.a. forskningen om metoder för att motverka miljöproblem vid gruvhantering. Eftersom

Vissa kompletterande uppgifter

Forskningsläget

I betänkandet *Gruvorna och framtiden* (SOU 1996:152) redovisade Gruvkommittén (särskild utredare: f.d. landshövdingen Görel Bohlin) bl.a. läget beträffande forskning och utveckling inom gruvnäringen och lade fram vissa förslag på detta område. Här följer en kort sammanfattning av Gruvkommitténs betänkande i denna del (s. 77 f).

Kompetensförsörjningen på högskolenivå till gruv- och mineralindustrin finns dels vid Tekniska högskolan i Luleå (numera Luleå tekniska universitet), dels vid Bergsskolan i Filipstad. År 1992 lades emellertid den sammanhållna bergsingenjörsutbildningen vid geoteknologilinjen i Luleå ned beroende på att elevunderlaget sviktat. Motsvarande ämnen kom därefter att ingå i ett antal olika civilingenjörsutbildningar. Huvudman för Bergsskolan i Filipstad var Jernkontoret, Landstinget i Värmland och Filipstads kommun. Numera ingår högskoleutbildningen inom Bergsskolan i Högskolan Dalarna, är treårig och finansieras med statliga medel.

I betänkandet redovisas den dåvarande forskningen för prospektering, bergteknik och mineralteknik-metallurgi samt forskningen kring restprodukter och recirkulation. I Sverige fanns det enligt kommittén brister inom forskningen för prospektering. Tre internationella utvärderingsgrupper hade samstämmt konstaterat brister i den svenska malmgeologiska forskningen. Dels borde den geologiska karteringen bedrivas i en högre takt, dels borde den malmgeologiska forskningen förstärkas, framhölls det i betänkandet.

Bland de förändringar som just var på gång nämns i betänkandet upprättandet av ett malmgeologiskt centrum i Luleå. Detta centrum bygger på ett avtal mellan Tekniska högskolan i Luleå och Stiftelsen Mineralindustrins teknikutveckling (bildat av ett antal företag inom gruvnäringen). Avsikten är att förbättra den svenska kompetensen på det malmgeologiska området. Verksamheten, som startade under år 1996, har inledningsvis även fått stöd från Närings- och teknikutvecklingsverket (NUTEK). För verksamheten efter år 1999 är finansieringsfrågan inte ordnad.

Det nämns vidare i betänkandet att Tekniska högskolan i Luleå – vid en jämförelse med andra gruvskolor i Europa – hade bra resurser och god elevtillströmning. Högskolan utpekade i sin långsiktiga strategi råvaruutvinning och återvinning som en strategisk s.k. forskningsarena.

Utredningens förslag innebar bl.a. att en professur i malmgeologi skulle inrättas och att professuren i tillämpad geofysik skulle återinrättas vid Tekniska högskolan i Luleå samt att ett särskilt forskningsprogram i anslutning till forskarutbildningen skulle utarbetas i samverkan mellan gruvnäringen och högskolan.

Förslagen beträffande forskning och utveckling inom malmgeologi har ännu inte genomförts. Enligt information från SGU är Sverige – trots att vi intar en ledande ställning inom EU som råvaruproducent på detta område –

ett av de få gruvländer i världen som saknar en professur i malmgeologi. Någon framtida långsiktig strategi för den malmgeologiska forskningen i landet har inte presenterats enligt uppgift från SGU.

Vissa forskningsmedel på det geovetenskapliga området handhas av SGU. Dessa forskningsmedel har behandlats i utskottets betänkanden 1997/98:NU1 och 1998/99:NU1 och rör anslaget till geovetenskaplig forskning under utgiftsområde 24 Näringsliv. Anslaget – på 4,7 miljoner kronor år 1998 respektive 4,8 miljoner kronor år 1999 – avser att främja och stödja riktad geovetenskaplig grundforskning och tillämpad forskning. Enligt vad som sades i det förstnämnda utskottsbetänkandet bör det övergripande målet för den berörda forskningen vara att förstärka möjligheterna att tillgodose samhällets behov av geovetenskaplig information om berg, jord och grundvatten inom SGU:s ansvarsområde. Vidare redovisades att det var regeringens mening att 1 miljon kronor av anslaget borde användas för stöd till prospekteringsinriktad, malmgeologisk forskning. I det sistnämnda betänkandet konstateras att genom de medel som år 1998 avsatts för prospekteringsinriktad malmgeologisk forskning kan viss verksamhet på detta område stimuleras under år 1999.

Enligt information från SGU har myndigheten under åren 1998 och 1999 delat ut 1 miljon kronor vardera året för detta ändamål.

Digitalisering

I det tidigare nämnda utredningsbetänkandet Gruvorna och framtiden erinras om att det finns ett mycket stort arkiv med geovetenskaplig information hos SGU. Arkivet är i viss utsträckning digitaliserat. Även borrhärnearkivet hos SGU:s informationskontor i Malå föreligger i ökande utsträckning i digital form. Enligt information som nu inhämtats från SGU finns trots detta ett stort informationsmaterial i SGU:s arkiv som ännu inte är digitaliserat.

Regeringen uppdrog i februari 1998 åt SGU att under år 1998 genomföra ökad baskartering i regionalpolitiskt prioriterade områden motsvarande en kostnad på 6 miljoner kronor. Detta uppdrag har i slutet av februari 1999 avrapporterats till regeringen. Ett antal av de ingående projekten inom uppdragets ram har resulterat i uppbyggnad av databaser med digitalisering av kartor. I första hand har dessa projekt omfattat norra Norrbotten, Skelleftefältet och Bergslagen. Digitaliseringsarbete har även utförts för att få en översiktlig rikstäckande fyndighetsdatabas. Denna databas handhas av SGU:s informationskontor i Malå.

I regleringsbrevet för SGU för år 1999 anges att målet är att det år 2008 skall finnas digitala baser med geologisk information om berggrunden i hela landet. Denna information skall vidare innehålla uppgifter om olika jordarters förekomst och utbredning i hela landet, inklusive kontinentalsockeln, om viktigare grundvattenmagasin i hela landet m.m.

Dokumentation av gruvdrift

Minerallagen (14 kap.) innehåller regler angående skyldigheten att upprätta karta och föra journal m.m. vid gruvhantering. Efterhand som gruvarbetet

framskrider skall gruvdriften successivt dokumenteras genom att gruvkartor upprättas av koncessionshavaren. Gruvkartorna visar dels vilka hålrums som gjorts i berget, dels geologin.

När brytningen i en gruva avslutats skall en slutlig gruvkarta lämnas till bergmästaren. Den innehåller en mängd kartor i olika snitt genom gruvan, vilket ger en tredimensionell bild. Därutöver finns en beskrivande del med ytterligare dokumentation om gruvdriften, geologin m.m. Gruvor och motsvarande anläggningar får inte utan tillstånd läggas ned förrän alla grubarbeten har blivit inmätta och inlagda på karta.

Utskottets ställningstagande

Utskottet anser i likhet med de uppfattningar som förs fram i motion 1998/99:N223 (v) att forskningsfrågorna kring mineralhanteringen är viktiga. Med hänsyn till Sveriges starka ställning som gruvnation inom Europa är det nödvändigt med forskning och utveckling för att bibehålla kompetens och konkurrenskraft på sikt. I ett europeiskt och internationellt perspektiv har Sverige unika förutsättningar att vara ledande i fråga om geologisk kompetens. Detta förhållande bör rimligen beaktas i fråga om den framtida inriktningen av forskningspolitiken, där geovetenskap bör ha ett givet utrymme. Samma sak bör gälla frågan om miljöforskning i gruvsammanhang. I detta avseende bör det forskningsprogram som Stiftelsen för Miljöstrategisk forskning (MISTRA) har initierat, noga följas. Frågor som tas upp i den här aktuella motionen är också under utveckling enligt vad som tidigare har redovisats. Inte minst nya datatekniker gör att den ökande kunskaps- och informationsmängden kan systematiseras och göras tillgänglig till lägre kostnader än tidigare.

Utskottet vill slutligen peka på att frågan om ökad kompetens i geovetenskap nyligen varit föremål för en fråga (1998/99:303) i riksdagen av Lennart Gustavsson (v). Statsrådet Mona Sahlin svarade bl.a. att det finns ett bra samarbete mellan Luleå tekniska universitet, industrin och olika forskningsstiftelser som stärker kompetensutvecklingen i malmgeologi, mineralteknik, metallurgi och bergteknik vid universitetet. Vidare informerade statsrådet om att regeringen kommer att överväga den nationella kompetensen inom geovetenskap, bl.a. för gruvnäringens behov. Denna fråga kommer enligt statsrådet att beredas i samband med den forskningspolitiska proposition som planeras till våren 2000.

Något behov av ett riksdagsuttalande beträffande det här aktuella området kan utskottet inte se och avstyrker därmed motionen i berörda delar.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *intressebalansen mellan minerallagen och enskilda och allmänna intressen* att riksdagen avslår motionerna 1998/99:MJ777 yrkande 3, 1998/99:N201, 1998/99:N204, 1998/99:N209, 1998/99:N211, 1998/99:N223

yrkandena 1 och 2, 1998/99:N243, 1998/99:N262, 1998/99:N276, 1998/99:NU10
1998/99:N304, 1998/99:N309, 1998/99:N318 och 1998/99:N324,

res. (mp)

2. beträffande *vissa forskningsfrågor*
att riksdagen avslår motion 1998/99:N223 yrkandena 3–6.

Stockholm den 25 mars 1999

På näringsutskottets vägnar

Per Westerberg

I beslutet har deltagit: Per Westerberg (m), Barbro Andersson Öhrn (s), Mats Lindberg (s), Lennart Beijer (v), Göran Hägglund (kd), Karin Falkmer (m), Ola Karlsson (m), Nils-Göran Holmqvist (s), Marie Granlund (s), Ola Sundell (m), Ingegerd Saarinen (mp), Anne Ludvigsson (s), Karl Gustav Abramsson (s), Harald Bergström (kd), Lennart Gustavsson (v), Birgitta Carlsson (c) och Runar Patriksson (fp).

Reservation

Intressebalansen mellan minerallagen och enskilda och allmänna intressen (mom. 1)

Ingegerd Saarinen (mp) anser

dels att utskottets ställningstagande i avsnittet om intressebalansen mellan minerallagen och enskilda och allmänna intressen bort ha följande lydelse:

Utskottet konstaterar att de här upptagna motionsyrkandena på flera sätt berör balansen mellan olika krav och intressen i fråga om en gammal svensk basnäring.

Sedan gammalt har det funnits ett nationellt intresse av gruvhantering och mineralindustri. Som har redovisats i det föregående har den inhemska mineralutvinningen bedömts vara viktig från såväl försörjnings- och sysselsättningsynpunkt som industriell synpunkt. Värdet av den samlade svenska mineralproduktionen uppgår till ca 15 miljarder kronor per år. Gruvnäringen har – som tidigare nämnts – ca 5 000 anställda i Sverige och mineral- och metallindustrin ca 50 000 anställda. Också ur ett regionalpolitiskt perspektiv har näringen stort värde. Av de 16 malmgruvor som nu är i drift är 12 belägna i Norrbottens och Västerbottens län.

Markägarnas rätt att råda över sin egendom och bedriva verksamhet där är odiskutabel och kan endast begränsas av angelägna allmänna intressen. Enligt utskottets mening utgör emellertid inte prospektering och mineralhantering något angeläget allmänt intresse. Den nu beslutade utredningen om markägarnas rättigheter m.m. i minerallagen bör därför syfta till en ny ordning med vetorätt för markägarna mot prospektering.

Vid sidan av äganderätsfrågorna är frågan om ersättning såväl till markägare som till kommun, länsstyrelse och staten en viktig fråga vid avvägning-

ar av intressebalansen. Utredningen bör se på hur stora andelar av den uppkomna vinsten från exploatering som skall tillfalla staten, kommunen och/eller markägaren.

Vidare är det viktigt att bygdens intresse och allmänintresset – bl.a. skyddet för värdefulla natur- och kulturmiljöer – kan tillvaratas på ett riktigt sätt i samband med mineralhantering. Utöver markägarnas vetorätt bör därför även stat och kommun, var och en för sig, ha vetorätt mot undersökningstillstånd.

Miljöaspekterna – såväl på kort som på lång sikt – måste tas på allvar. Försiktighetsprincipen skall gälla fullt ut. Finns det hot mot t.ex. grundvattnet, den biologiska mångfalden eller liknande skall tillstånd inte ges. Vid sidan av de nationella intressena bör även de globala hushållningsaspekterna beaktas.

Utskottet anser att utredningen bör få tilläggsdirektiv enligt ovan angivna riktlinjer, vilket regeringen bör ges till känna. Med hänvisning till vad som anförs tillstyrker utskottet motion 1998/99:N204 (mp). Övriga motioner avstyrks i den mån de inte tillgodoses genom utskottets ställningstagande.

dels att utskottets hemställan under 1 bort ha följande lydelse:

1. *beträffande intressebalansen mellan minerallagen och enskilda och allmänna intressen*

att riksdagen med bifall till motion 1998/99:N204 och med avslag på motionerna 1998/99: MJ777 yrkande 3, 1998/99:N201, 1998/99:N209, 1998/99:N211, 1998/99:N223 yrkandena 1 och 2, 1998/99:N243, 1998/99:N262, 1998/99:N276, 1998/99:N304, 1998/99:N309, 1998/99:N318 och 1998/99:N324 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

Ärendet	1
Sammanfattning.....	1
Motionerna	1
Utskottet	3
Bakgrund.....	3
Lagstiftningen på mineralområdet.....	3
Utredning om markägarnas rättigheter m.m. i minerallagen	6
Intressebalansen mellan minerallagen och enskilda och allmänna intressen	8
Motionerna	8
Vissa kompletterande uppgifter.....	10
Utskottets ställningstagande	14
Vissa forskningsfrågor	15
Motionen	15
Vissa kompletterande uppgifter.....	16
Utskottets ställningstagande	18
Hemställan	18
Reservation	19
Intressebalansen mellan minerallagen och enskilda och allmänna intressen (mp)	19